

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 2 Maj 2016
Årgång 45

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Fler data kring Skällnora (Sköldnora) gård i Fresta socken	6
Minnen från kuskbocken	7
Love Almqvists vägar i dikt och verklighet.....	10
Almqvistaren.....	12
Almqvists liv i årtal	13
Om maj månad i bondepraktikan.....	14
Grindslanten.....	15
I backspeglarna	16
Sol och vår	18
Karlssons funderingar	18
Intervju med Karin Eriksson, 91 år, 1998.....	19
Minns du väsby.....	27
Illustrerade ordspråk och talesätt	27
På Odenricks tid.....	28
”Saltpetter”, en explosiv statlig vara.....	29
Vad gamla stenar berättar	31
Hembygdens år 2016	31
Korsord	32-33
Hyr lokal med atmosfär	34

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Utgivare: Kjerstin Björkman. Layout: Webmaster UVHBF

Där inget annat anges, har fotona tagits av Leif Welander

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Tre månader har gått av vårt 63:e verksamhetsår och 63-åringen lever precis så idéfullt som vi ville!

Jag skrev i ett tidigare nummer av Hembygden att vi skulle komma att i vårt program visa på 63-åringen på vårt sätt.

Den första "dåtidsprogrammet" var i februari då vi visade filmen "Alltid ett steg före", filmen om och med Kewe Glemne, Väsbyhems vd under många år som visar Väsby utveckling under hans tid.

Det programmet kallar jag dåtid - framtid

Mycket av vad som gjordes då var banbrytande och framsynt.

Årsmötet den 2 april får representera framtid då det ju fastställs verksamhetsplan och budget för kommande år.

Rapporten från det mötet finns på annan plats i skriften.

Underhållningen som vi bjöd på var Benny Johans kapell Roslagsvår som spelade musik med rötter i Väsby med omnejd. Framtid eftersom den musiken fortfarande lever och spelas.

Nu i vår börjar också vår studiecirkel med och om CJL Almquist och hans författarskap med bland annat novellen "Det går an" som studiemateriel. Där osar det framtid.

Fler program med anknytning till dåtid - nutid - framtid ser du i vårt program.

Det har nu gått 100 år sedan Hembygdsförbundet bildades och 63 år sedan Upplands Väsby Hembygdsförening bildades. Hur skall vi få tid att berätta allt vi vill och visa på i vår hembygd.

Året kommer att vara fyllt av idéer om vad som är hembygd för dig och mig.

Välkomna till 63-åringen som lever här i Väsby genom vårt program och vårt sätt att presentera det så att du känner att du tillhör hembygden här i Väsby.

Välkommen till Upplands Väsby Hembygdsförening!

Kjerstin Björkman
Ordförande

Vårvandring

Söndag 8 maj går vi till Grimstahamn

Samling vid Sättra Gårds busshållplats kl. 11.00.
Anmälan till Kjerstin Björkman, tel 08-590 320 82.
TA MED MATSÄCK!

Fira Mors Dag på Hembygdsgården

Söndag 29 maj kl 13.00-15.30

Trubaduren Sten Eriksson underhåller.

Kaffeservering.
VÄLKOMNA!

**Traditionellt firande
av Nationaldagen
vid Hembygdsgården**

Måndag 6 juni

Samarrangemang med
Upplands Väsby kommun

Se vidare lokalpressen.

**Ekumenisk
friluftsgudstjänst
vid Hembygdsgården
Söndag 12 juni kl 12.00**

Kyrkkaffe/Kaffeservering
Vid regn hålls gudstjänsten i Ladugården
VÄLKOMNA!

Samarr. med kommunens församlingar.

Allsång på Hembygdsgården med

Birgitta Ritzén vid pianot.

Söndagen den 17 juli kl. 13.00 - 15.30.

Kaffeservering.

Fynda prydnadssaker, böcker, linne
mm i Mjölkkammaren.

VÄLKOMNA!

Hembygdsgårdens dag

Söndag 14 augusti kl 13.00 - 15.30

Hus och bodar är öppna!

Kaffeservering

Musikunderhållning

VÄLKOMNA!

Höstvandring

Följ med Kjerstin Björkman till

Skällnora kvarn

Söndag 28 augusti

Tid och samlingsplats meddelas vid anmälan.

Anmälan till Kjerstin Björkman, tel 08-590 320 82

TA MED MATSÄCK!

HÄR NI NÅGOT ATT
SKÄNKA TILL VÅR LILLA
BOD ELLER TILL
JULFÖRSÄLJNINGEN?

TA GÄRNA MED DET TILL
EVENEMANGSDAGARNA!

Fler data kring Skällnora (Sköldnora) gård i Fresta socken

År 1699 markerar lantmätaren Lars Hoffstedt på sin karta över Skiäl Nora, med ett hustecken den ursprungliga platsen för gården nära det lilla gravfältet Fresta-100, norr om nuvarande Kvarngården.

År 1296 byter den heliga Birgittas fader, lagman Birger Persson, Finsta (del av ?) mot Skällnora. En mansålder senare äger Birgittas man Ulf Gudmarsson gården. Den doneras senare tillsammans med kvarnen till klostret i Vadstena.

År 1663-68 bygger Horns dotter Sigrid, gift med riksrådet Per Sparre, det magnifika stenhuset Skällnora som avbildas i Suecia Antiqua et Hodierna. Dess murar var 2 aln tjocka (1,5 m) uppförda av gotlandsandsten och ölandskalksten. Huset reste sig till 3 våningars höjd, över ”5 skönt välvda källare”. Enbart huvudbyggnaden innehöll 32 rum. Arkitekt anses vara Jean de la Vallée.

Under början av 1700-talet fick huset förfalla och i februari 1718 såldes ruinen till uppköpare av byggnadsmaterial.

Det nutida Sköldnora.

Foto: Inga-Lisa Gustafsson

År 1526 tar Gustav Vasa upp förhandlingar med klostret om ett byte av Skällnora kvarn mot ”Stångabro kvarnar i Östergötland och annat gods som fyllest göra kan”.

På 1560-talet skänker Erik XIV Skällnora till Claes Horn (död i pest 1566). Mot slutet av seklet återgår förläningen till kronan.

År 1634 återfick sonsonen Claes Horn d.y. gården. Den var då ganska förfallen så han bygger en ny sätesgård på udden i sjön Norrviken.

År 1740-42 byggdes det nuvarande Skällnora, delvis på den gamla husgrunden, av generalmajoren J.M. Klinckowström, som sedan 1736 varit kungsgårdens arrendator. Han skulle bygga på entreprenad ett nytt ”karaktärshus” i stället för den gamla fallfärdiga, nere vid sjökanten belägna träbyggningen, Frustugan kallad, som dittills tjänat som huvudbyggnad. (Kan Frustugan vara det av Claes Horn d.y. på 1630-talet uppförda säteriet?)

Landshövdingen anmodade stadsarkitekten J.E. Carlberg år 1738 att utarbeta ritningar till ett nytt hus av trä. Kammarkollegium hade

anslagit 16.000 daler kopparmynt till bygget. Trähuset ogillades av Klinckowström som ville ha ett stenhus. Han upprättade själv ritningar och fick bygga efter dem, om han själv betalade merkostnaden över de anslagna 16.000. Klinckowström godkände förslaget och fick besittningsrätt till gården under sin livstid. Huset uppfördes över två av de gamla "skönt välvda källarna" från Sparres tid. Inredningen smyckades av konstnärer från slottsbygget i Stockholm, som Johan Pasch, Jonas Hoffman och kanske Taraval, skulptörer som C. Cousin. Huset kostade 40.000 daler kopparmynt och avsnades 1742.

År 1759 besöker Carl Gustaf Tessin sin vän Klinckowström och skriver: "Nu är där anno 1741 anlagt och uppbyggt efter ägarens egen artiga ritning ett stenhus". Täckare gård kan man ej se".

År 1768 dör Klinckowström. Arrendator efter honom var Hermans af Petersens.

År 1901 arrenderar Gustaf Lettström Sköldnora.

År 1969 köper hans sonson huset på ön.

Hugo Sabel 1991

Minnen från kuskbocken

Dyvinge gård i Hammarby socken ägs sedan 1692 av familjen de Geer på Stora Wäsby. Gården är perifert belägen i den östligaste delen av Hammarby socken. Dyvinge mangårdsbyggnad ligger på c:a 1 kilometers avstånd från Vallentunavägen. Detta läge har genom tiderna inneburit en viss isolering från omvärlden för gårdens folk, då man befann sig utom syn- och hörhåll från de skiftande trafikflöden som genom tiderna förekommit på Vallentunavägen.

Den tidsepok som här beskrivs gäller mitten av 1930-talet, då min farfar Edvard Jansson och hans hustru Josefina, min farmor, sedan ett trettioårigt år som arrendatorpar brukat Dyvinge gård.

När Dyvingefolket på den tiden ville ta direkt kontakt med yttervärlden, t.ex. Väsby samhälle, så for man genaste vägen via Nibble, Eggeby och Viks gårdar tills man nådde Almungevägen, som man följde mot sydväst tills man kom fram till Stockholm-Uppsalaavägen vid Hammarby Apotek. Därifrån genom Väsbysocken och samhället till Henriksborg och Rickard Erikssons divershandel i närheten av Upplands Väsby järnvägsstation.

Den vägsträcka som här beskrivs är c:a 5 km lång med vissa delsträckor av synnerligen varierande kvalitet beträffande vägbanans beskaffenhet.

När farfar skulle fara till Väsby samhälle för olika uträttningar så hände det att jag, 8-9-åringen, fick följa med. Jag gillade och ville gärna göra jobbet som grindöppnare under de här färderna med häst och vagn genom hagmarkerna under resan.

Edvard Jansson, Dyvinge, med favorithästen Lill-Göta. Fotograf okänd

Det gällde att hoppa av fjädervagnen, springa fram och öppna grinden för ekipaget. Sedan detta passerat, skulle grinden stängas noga och låsas, antingen med fjäderlås eller med en kraftig hake. Det var viktigt att låsningen utfördes rätt och riktigt, ty i hagarna gick i

regel ett antal ungdjur och sinkor på sommarbete.

Att slarva med stängning och låsning av grindarna var något av en döds synd. Djuren skulle hållas inom hagmarkernas gärdesgårdar och inte genom den passerandes slarv släppas ut på odlade åkrar, där grödan kunde bestå av t.ex. havre, råg, vete eller rovor.

När vi for åstad så fanns den första grinden mellan gårdens loge och stallbyggnad. Sedan gick färden på den smala vägen över Bråklinsbacken, som fått sitt namn av att man där tidigare bråkat linet, när linodling bedrevs på gården. Nu på 30-talet var det bara backens namn som påminde om dessa tidigare göromål.

Från Bråklinsbacken gick färden vidare mellan Björkgärdet söder om vägen och Tallgårdet norr om vägen. Tallgårdet hade sitt namn efter "Dyvingetallen", en formskönt vuxen martall på en åkerholme i åkern.

En gammal skröna från gången tid berättade att dåvarande bonden på gården beslöt att hugga ner tallen och skred till verket. Efter några yxhugg hörde han plötsligt en myndig röst som kommen ur vinden från Stjernborgsbergen. Den ropade: "Låt tallen stå, låt tallen stå!" Mannen blev förskräckt och gjorde som den okända, myndiga rösten uppmanat. Han släppte yxan och lät trädet stå kvar.

Dyvingetallen, Hammarby. Foto: L E Jansson

Grind nummer två fanns vid "Björken", en stor björk som växte intill vägen vid Björkhagens östra grindhål. Trädet var ett av de karaktärsträd som givit hagen dess namn.

När man såg någon nalkas gården från väster så sade man: "Det kommer nå'n vid Björken."

Från "Björken" gick en gammal, primitiv väg, "Gröna vägen" norr och öster ut genom hagen till Byggevreten med Hålvägen, en tidigare gammal väg med ett vadställe över till Nälebyn i Vallentuna socken. Vid plöjning av åkern kunde det plötsligt komma upp flata stenar på en sammanlagd bredd av 2-3 meter, vilket tydde på det tidigare vadställets belägenhet och bredd.

Något hundratal meter söderut från "Björken" kom nästa grindhål genom vilket man kom in på Nibble gårds marker. Nu följde en c:a 400 meter lång vägsträcka som drog fram mellan Storbäcken och Lillbäcken, åkrar som låg norr respektive söder om vägen. Nästa uppehåll kom vid Nibblehagens östra grind. Sedan denna passerats, så drog vägen vidare över en stenig backe med Nibble bygravfält strax söder om vägen. Efter ett drygt hundratal meter kom vi fram till "Nibblegrinn", som grinden hette i folkmun. Den var den sista grinden att öppna och stänga på färden. "Nibblegrinn" var ett slags referenspunkt i terränglådan för folket i trakten.

Eggeby, Hammarby socken. Foto: L E Jansson

Efter ytterligare några hundratal meter for vi över gårdsgränsen mellan Nibble och Vik/Eggeby gårdar. Här låg Rönnbacken, en rönnbevuxen backe och ett femtiotal meter söder om denna låg fordom Eggeby torp, nu borta sedan länge.

Så vidtog en c:a 500 meter lång rak vägsträcka över gårderna till Eggeby, "byn

vid ekarna." Gården (byn) finns omnämnd vid en ärkebiskopsvisitation år 1363. I slutet av år 1660 gjordes Eggeby till säteri, d.v.s. herrgård som hade viss skattefrihet. Gården såldes i mitten på 1730-talet i nergånget skick till Gyllenborg på Torsåkers säteri. Denne ombildade gården till fyra torp. Eggeby säteribyggnad torde ha stått c:a 100 meter sydväst om det nuvarande huset, en parstuga. Den gamla ladugården med vasstäckat tak fanns ännu kvar i slutet av 1940-talet.

Eggeby ladugård 1945. Foto L E Jansson

Vi for vidare utför den västra Eggebybacken, passerade Trekanten, åkern norr om vägen och "Eggebyhålet", en långsmal teg söder om vägen. Vägen fortsatte genom Viksbackarna, en c:a 250 meter lång skogsbacke som förde oss ner till Östra Gärdet, beläget öster om Viks mangårdsbyggnad och trädgård.

Byn Vik är omnämnd i skrifter från 1300-1400-talen. Den bestod av tre gårdar: Norr-, Mellan- och Södergården. Bynamnet är uppkallat efter läget i topografin.

Vi passerade Kvarngärdet mellan Viks mangårdsbyggnad och Almungevägen och for västerut förbi Viks dragontorp, uppfört år 1750. Vidare till vägskälet mellan Almungevägen och Stockholm-Uppsalavägen.

Från begynnelsen anlades här torpet "Vägskälet" år 1668. Fem år senare omtalas torpet som krog. Namnet Pickhus dyker upp. Pickhuskrogen existerade in på 1860-talet. År 1868 öppnade apotekaren J G H Cederholm Hammarby Apotek i de gamla kroglokaler. Där utspelades den 1 december

1913 det omtalade, ej upklarade Hammarby-mordet, då apotekaren Hallbergsson föll offer för en okänd mördare. Numera drivs restaurangrörelse i den gamla apoteksbyggnaden under namnet Picchus Café.

Det ursprungliga torpet "Vägskälet" låg på östra sidan av Uppsalavägen. Det gick under den folkliga benämningen "Bondkrogen", medan den större krogen på västra sidan vägen kallades "Herrkrogen". Den gamla "Bondkrogen" brändes ner omkring 1904-05.

Vi fortsatte Stationsvägen, nuvarande Väsbyvägen, genom Väsbykrogen, passerade Missionshuset på vägens högra sida och Väsby folkskola, byggd 1910-1914, på den vänstra. Så kom villa Björkvalla med Sven Engströms diversehandel förlagd till botten våningen. Slutligen landade vi vid Henriksborg med Rickard Erikssons diversehandel. Där fanns ett järnräcke att tjudra hästen vid. Farfar hängde en tornister om halsen på dragaren med en god tapp hö för denne att mumsa på inför hemfärden.

Farfar gick nu på några olika håll för att uträtta dagens ärenden. Det kunde gälla inköp av matvaror, besök i kvarnen eller i verkstaden, där vagnmakaren utförde sin dagliga gärning.

Vid ett tillfälle när jag som nioåring var stadd i kassa, så gick jag till kiosken vid järnvägsstationen och fick veta att man sålde glasspinnar där. Jag köpte två stycken, en åt farfar och en åt mig själv. Jag tror att de kostade 10-15 öre styck. Det torde ha varit första gången som farfar åt en s.k. pinnglass.

I fortsättningen brukade han vid våra besök i Väsby samhälle ta fram sin stora börs, lämna mig en slant och säga: "Hör du Lasse, gå sta å köp varsin glass åt oss, innan vi far hem!"

Det gjorde jag så gärna. Sedan satt vi där, gammal och ung, bredvid varandra på kuskbocken och åt och njöt av våra glasspinnar, innan vi anträdde den halvmila återresan hem till Dyvinge.

Lars Erik Jansson

Love Almqvists vägar i dikt och verklighet

Det var till Runsa slott de litterära torpen börde på Almqvists tid. Denna väg spatserade han ofta.

I trakterna av Sollentuna, Upplands Väsby och Ed kan man färdas med Love Almqvists folkliksberättelser som resehandbok. Han har i regel inte ens brytt sig om att ändra ortsnamnen, och många av personnamnen återfinns i kyrkböckerna. Hans far, krigskommissarien, hade på 1790-talet köpt gårdarna Sättra, Antuna och Älvsunda och där växte Love upp och grundlade sin kärlek till den uppländska naturen. I romanen Skällnora Kvarn säger han visserligen att Uppland har rykte om sig att vara ett fult landskap, men då misstänker han att den som förtalar bara har sett slätterna kring Märsta och Alsike med deras stenbackar. Loves hembygd var behagligare genom sin bördighet och omväxling – ”en glad himmel och en mörk skog”, sammanfattar han.

Namnet Skällnora Kvarn hittar man dock inte på dagens vägkartor, gården heter något annat nummer och kvarnen revs redan på 1890-talet. Men annars stämmer det mesta i Almqvists landskapsbeskrivning, även om vägarna här och var fått lite annan

sträckning. Han kunde trakten utan och innan efter sina långa ensamvandringar. När han uppsöker Skällnoras ägare presenterar han sig kort och gott som ”en fri svensk spatsergångare” som bara hade sitt nöje av att se orten och bekanta sig med dess invånare. Han promenerade ofta hela vägen från Stockholm till Antuna, en sträcka på nära tre mil.

Tropisk växtlighet

En smal grusväg ringlar från stora vägen mellan lövdungar och granbackar mot Skällnora. Platsen där kvarnen låg är begravd i den täta lummigheten, ur vilken några rödmålade hus skymtar fram, och av ån syns det inte mycket i dag. Blänk av stillastående vatten i en rent tropisk växtlighet av vass, kavedun, dyblad, näckros och pilört. På de branta åbräddarna blommar kungsljus och stora fång av fackelros och lysing. Det är ett sensomarmartecken om man får tro Karlfeldt i Flora och Bellona.

Några svalor sitter som nottecken på en telefontråd och kvittrar nervöst, kanske har de resfeber! Om fjorton dagar har de flesta stuckit söderut - tornsvalorna leder åter-tåget.

På fältet brummar en skördetröska och påminner om att också historien om Skällnora Kvarn utspelas den här tiden. Almquist berättar om gossen som öppnade grinden i förhoppning om en slant. När han bockade till tack föll några sädesax ur hans kalufs, vilket visade att skörden pågick som bäst. Författaren hade sinne för den sortens detaljer.

Vattnet i kvarnbäcken rann trögt på Almquists tid och gav ägaren bekymmer. Han var i konflikt med bönderna i Alby, som inte vill offra av sina slätterängar för en vattenreservoar. Snikenhet och missunnsamhet, suckade godsägaren dystert. "Men så är det här i Sverige." Han hade varit sjökaptan och sett stora världen.

Kluven till bräder

I inledningen till Skällnora Kvarn berättar Love A hur han i ett skogsparti bortom Täby kyrka hjälper en flicka med en orkeslös häst att baxa ett lass med sädessäckar uppför en brant back, på väg till Skällnora Kvarn. Flickan var Brita i Visinge och hon blir huvudperson i författarens skräckroman-tiska rysare med dess makabra inslag. Fastbunden på en stock av skurken Jan Carlson skjuts hon i sista akten obevekligt fram mot den tjutande sågklingan, men vettvillingen själv tappar fotfästet och ramlar ner för att krossas av vattenhjulet. Det är frågan om sekunder innan den arma Brita skall vara "kluven till bräder", som han hotat. Men då

Nej, förresten, jag skall inte avslöja. Läs boken!

Slumpen gör att även jag möter en söt flicka med en häst ungefär på samma ställe som Love. Hon är blond och kortklippt och heter Eva, i varje fall står det så på hennes blå overall.

- Jaså, du har läst boken, ler hon när jag frågar något om kvarnbäcken. Här på orten är Love Almquist tydligen evigt aktuell.

Någon hjälp med hästen - som Brita - behöver hon inte. Det är en välryktad travhäst spänd för en träningssulky och ekipaget försvinner som ett jehu i ett dammoln bortåt vägen medan gården dåsar vidare i sommarstiltjen. Jag noterar att utsikten från parken över Norrviken inte kan ha förändrats mycket sedan 1840-talet. Det är just så romantiskt som om den vore signerad av författaren till Törnrosens bok.

Hjärteknipande

Han man lust kan man fortsätta sommarfärden i Almquists fotspår på västra sidan av E4:an, där hans tre barndomshem låg spridda. Det blir en litteraturhistorisk resa, överallt möter man namn på platser som känns igen från Törnrosdiktarens berättelser.

På vägen mellan Eds kyrka och Runsa slott finns en busshållplats med det säregna namnet Stenhugget. Läsaren av Grimstahamns Nybygge känner genast igen sig, även om torpet Stenhugget i skogsbrynet på andra sidan dalen förändrats en del sedan 1840-talet. Då var det ett fattigt "tvådagars-

torp” med bara två tunnors utsäde, det kun-de nätt och jämnt föda två kor och en häst. Numera betar en ridhäst på tomten och en bil blänker bakom utemöbeln. Torparen som knogade med vedhuggning om sommaren och svarvning om vintern för att överleva skulle inte trott sina ögon.

Vid andra sidan vägen låg Snickartorpet, där Kvast-Lisa bodde med sonen Johan. Johan gifte sig med Katarina, dotter i Stenhugget, och tillsammans rustade de upp det förfallna stället Grimstahamn nere vid Skarven, en vik av Mälaren. Det är om detta nybygge som Almqvists bok handlar. En hjärteknipande historia om försakelse, fattigdom, förnöjsamhet, hårt arbete, nykterhet, kärlek och barnafrom gudsförtröstan. För vackert för att vara trovärdigt, har det sagts av dagens illusionslösa litteraturhistoriker.

Öppen mark

Det går en smal åkerväg mellan mogna havrefält upp mot skogen och Grimstahamn. Det är mörk och grovvuxen granskog, som i vissa delar verkar ha varit med redan på Loves tid. Den steniga marken är täckt av mossa och blåbärstuvor och ruttnande vindfällan. Här såg förvisso annorlunda ut när mor Lisa i Snickartorpet samlade ris till sina kvastar, och varje vindfälle togs till

vara för vedbrand. Medan kreaturen hjälpte till att hålla marken öppen som en park i gläntor och röjningar.

Det är sensomardött, så när som på en hoande ringduva och en kull kungsfåglar, som sticker håll på tystnaden med nålvassa pipanden. Det känns hoppfullt att fortfarande kunna uppfatta de höga tonerna.

Stigen leder längs en hög bergkam, där slyskogen står tät över ett gammalt hygge. Skarvens vatten blänker mellan träden djupt där nere under branten. Strax intill öppnar sig skogen i en dalsänka ”som hällde sig ned åt sjön” som det heter i berättelsen. Här låg nybygget, men av torpet som Johan byggde återstår numera bara stengrunden, övervuxen med tovtigt gräs och tistlar.

En korp med grov basröst racklar över skogen så det ekar i branterna. Kanske en ättling till den gudasända fågel, som räddade livet på Brita i Skällnora Kvarn?

I Almqvists värld är vägen kort mellan dikt och verklighet.

Text och teckningar
Gunnar Brusewitz

Artikel och teckningar har tidigare varit publicerade i medlemsbladet.

Almqvistaren

Jag håller mycket av en liten kalv,
som muntert dansar om på ängens grönska:
han syns knappt vidare i världens önska,
han är så nöjd här under himlens valv;
och dock kanhända Nornorna ej honom skola giva
en gång så mycket som en dag att få en oxen bli.

C J L Almqvist, ur Sesemana

Almqvists liv i årtal

- 1793
28 nov. Född i Stockholm i ett nu rivet hus, Drottninggatan 77, som son till krigskommissarien Carl Almqvist och Birgitta Lovisa (Brite-Louise) Gjörwell, dotter till den kände utgivaren och skriftställaren C C Gjörwell ("de lärda mödors patriark").
- 1796-1806 Sättra gård i familjens ägo.
- 1806-1843 Antuna i familjens ägo.
- 1806 8 aug. Modern dör i lungdot.
- 1808 11 juni. Inskrivs vid Uppsala universitet efter att förut ha undervisats i hemmet.
- 1814-1818 Informator hos ryttmästaren Hisinger i vars Stockholms hem han undervisar om vintrarna och om somrarna i familjens gods Fagervik i Finland.
- 1815 Blir fil.kand. i mars och fil.mag. i juni. 25 juni utnämnd till e.o. kanslist i Ecklesiastikdepartementet.
- 1816-1818 Anställd som e.o. kanslist vid Brandförsäkringsverket. Ansökningshandlingarna finns kvar - arbetsuppgifterna framgår inte.
- 1816 Inväljs i den 1815 stiftade moralisk-patriotiska sammanslutningen Manhemsförbundet, i vilken han kommer att inta en ledande ställning under 1820-talet.
- 1817 Januari. Inväljs i den Swedenborgska sammanslutningen Pro fide et caritate.
- November-december. Deltar i instiftandet av sällskapet Manna-Samfundet.
- 1818 Fadern går i konkurs.
- 1823 Tar avsked från kanslitjänsten.
- 1824 15 jan. Avreser från Stockholm för att bli torpare i Värmland och etablerar sig där som den frie "dannemannen" Love Carlsson (Köla socken).
- 24 mars. Gifter sig med Maria Lundström, dotter till bryggaren Anders Lundström.
- 1825 Återvänder på sommaren till Stockholm efter det att torpar-tillvaron i Värmland misslyckades.
- 1826 Oktober. Anställs som lärare vid Krigshögskolan på Karlberg.
- 1828 2 jan. Anställs vid Nya Elementarskolan i Stockholm.
- 1829 16 nov. Utnämns till rektor för Nya Elementar.
- 1837 11 juni. Prästvigd i Uppsala.

<p>1838 Söker utan framgång Norbergiska professuren i Lund. Reser i sept till Lund och Köpenhamn.</p> <p>7 och 10 nov. Disputerar i Lund för fil. doktorsgraden.</p> <p>1839 Kontrakteras av Lars Johan Hierta som fast medarbetare i Aftonbladet.</p> <p>1840 10 juni. Får tjänstledighet från Nya Elementar. Varnas av Domkapitlet särskilt med anledning av böckerna "Det går an" och "Marjam".</p> <p>Anträder en resa till Frankrike, Belgien och England.</p> <p>1841 Okt. Tvingas ta avsked från rektors- och lärartjänsterna.</p> <p>1845-
1846 Företar en resa till Tyskland och Danmark.</p> <p>1846 April. Får fast anställning på Aftonbladet.</p> <p>27 okt. Utnämns till regements-pastor vid Livbeväringen. Fadern dör.</p>	1851 1 juni. Gör ett försök att genom arsenikförgiftning ta livet av procentaren J. J. von Schewen. 11 juni. Flyr från sitt hem i Stockholm. 22 aug. Anländer till New York för att stanna i Amerika i 14 år. Kallar sig där först Abraham Jacobsson, senare Louis Gustavi, professor. 1853 Krigsrätten avkunnar fällande dom över Almqvist. 1854 Förklaras skild från prästämbetet. 11 juni. Gifter sig med Mrs. Emma Nugent, Philadelphia. 1865 17 juli. Lämnar Amerika. Anländer till Bremen i oktober samma år. 1866 26 sept. Avlider i Bremen under namnet professor Karl Westermann. 1901 Almqvists stoft överflyttas till Gjörwellska familjegraven på Solna kyrkogård.

Om maj månad i bondepraktikan

I det gamla bondesamhället höll man koll på vädret och gjorde alla sysslor i viss ordning. För att kunna hålla reda på allt sammanställdes det i en bok. Den första bondepraktikan trycktes 1508 i Tyskland. Det var ett litet häfte på tolv sidor. Sedan kom nya och utökade upplagor undan för undan. Den äldsta svenska upplagan från 1662 översattes dels från tyska, dels från danska. Den slutliga utformningen på svenska fick praktikan 1733, men nya och omarbetade utgåvor följde, "med några sköna reglor huruledes man skall känna och

lära årsens lopp, alltid warandes, år ifrån år".

Om vi bara tittar på månaden maj, så säger bondepraktikan att månaden har 31 dagar och att dagen är 13 timmar och 11 minuter lång, solen löper i Twillingarna. Namnet maj kommer från fruktbarhetsgudinnan Maius, som skyddar allt som växer och gror. Maj är den sista vårmånaden. "Urban, Vilhelmina och Beda, de skola sommaren leda". Ordstävet påstår att som vädret är på Urbandagen den 25 maj, så blir junivädret. Vilhelminadagen

den 26 maj visar hur julivädret blir och Beda den 27 maj avgör vädret i augusti. Maj månad säger också:

”Nu rider jag i skogens gröna,
Att jaga djur dejliga och sköna,
jag badar och låter min lefwer åderslå
Och jag will nu i warma kläder gå.

I denna månad skall man varmt bada, och bruka warm spis, och det är godt att taga drick till sig, som gör blod, och skall man intet djurs hufwud äta, förty det gör människans hjerta märkelig skada; man skall bruka malört och salvia i sin dryck. I Twillingarne är godt att wandra, att köpa och arbeta i eld, och att sätta barn i skola”.

Ett säkert riktmärke är att om den tredje maj är blåsig, så blir hela sommaren likadan. Efter den 13 maj, Servatiusdagen (numera står det Linnea i almanackan), behöver man inte räkna med vare sig snö eller frost.

18 maj, St. Eriks dag, ska man så linfrö och hampfrö. 27 maj kan man så bönor.

”Maj våt och kall fyller bondens lador all” är ett talesätt från bondepraktikan som alla kan. ”Våt pingst gör en fet jul” betyder väl ungefär detsamma, men ”Pingstdags vått gör sällan gott” är mera obegripligt, i varje fall numera.

Red.

Grindslantén

Lars Erik Jansson skriver på annan plats i medlemsbladet om hur han fick åka med sin farfar till Väsby och under vägen hoppa av och öppna och stänga grindar så inte kreaturen tog sig in på ställen, där de inte skulle vara. ”Grindslantén” fick Lars Erik nere i samhället så han kunde köpa sig något om han ville.

Vid mera frekventerade grindar än på vägen till Dyvinge lär det ska ha funnits barn, som väntade på att det skulle komma en och annan hästskjuts och de kunde få sig en slant tillkastad, om den som höll i tömmarna var välvillig.

Konstnären Johan August Malmström, professor vid Konstakademien, målade omkring 1890 en tavla, som han kallade ”Grindslantén”. Den blev otroligt populär och trycks och säljs fortfarande i olika former. Finns även att köpa som korsstygnbroderi.

Man tror att kyrkornet, som sticker upp på tavlans högra sida, ska vara Sollentuna kyrka och huset vid vägen skulle vara Rotebro Gästgivargård. Vilka barnen är vet ingen längre och tavlan lär ha målats i Malmströms ateljé.

Inga Lisa Gustafsson.

Väsbyhem – alltid steget före

Som första programpunkt under Hembygdens år 2016 visade Roland Storm den 14 februari inför en fullsatt ladugård en film kallad "Väsbyhem – alltid steget före".

Efter att hembygdsföreningens ordförande, Kjerstin Björkman, välkomnat filmskapare och publik, berättade Roland om upprinnelsen till filmen.

Den var tänkt som en del i att uppmärksamma 30-årsjubileet av bostadsmässan "Bo

-85" och har bekostats av Upplands Väsby kommun. Filmen visade glimtar ur Väsby bostadsutveckling via det kommunala bostadsbolaget Väsbyhem och dess ledare, Kewe Glemne. Glemne ledde företaget under trettio år och berättade i filmen om byggnationen i de olika kommundelarna: Runby, Sigma, Centrum, Smedby, Ekebo, Sundsborg, Grimsta by etc. Väsbyhem och Kewe Glemne har haft största betydelse för att skapa en hembygd åt tusentals människor och varit en föregångare inom bostadsbyggande och samhällsordning.

Roland Storm avtackades med applåder och blommor och eftermiddagen avslutades med en kaffestund.

Inga Lisa Gustafsson

Årsmöte 2015

Den andra april gick hembygdsföreningens årsmöte av stapeln. Föreningens ordförande, Kjerstin Björkman, hälsade välkommen till det 63:e årsmötet i ordningen och tände ett ljus för de medlemmar som gått bort under det gångna året.

Förhandlingarna inleddes med att Ann Mari Rosén valdes till mötesordförande. Hon lotsade mötesdeltagarna genom verksamhetsberättelse, årsbokslut, planerad verksamhet och budget 2016 utan besvär. Revisorerna hade inget att erinra.

Mötet beslutade att årsavgiften 2017 blir oförändrad, d.v.s. 150:- för enskild medlem och 300:- för juridisk person.

Kjerstin Björkman omvaldes till ordförande. Anders Anagrius valdes till ersättare i stället för Kurt Norlin, som nyligen avlidit. Till revisor i stället för Mats Lejdeby, som av sagt sig uppdraget, valdes Anita Bergqvist. Ändringar framgår av Hembygdens baksida.

Efter förhandlingarna var det dags för kaffe och en stunds underhållning med Benny Johans Kapell som, eftersom det är hembygdens år i år, spelade låtar från trakten. Benny Johansson berättade också om låtarnas upphovsmän. De närvarande fick höra klassikern "Runsavalsen" efter trädgårdsmästare Andersson - "Bryggår-Viktors polska" efter Viktor Eriksson - "Jenny Linds favoritpolska" efter kantor Norlin - och "Spinnrocksvalsen" efter Nisse Nordström. Kapellmedlemmen Per-Eric berättade om ett långvarigt "samspel" med Väsbyspelmännen Göte Lindblad och Lars Erik Jansson, och man spelade också "Sista dansen" efter Lars Erik Jansson, som ett minne från Folkparkseran.

Efter sista dansen bör man gå hem, vilket också mötesdeltagarna gjorde.

Inga Lisa Gustafsson

Stockholms läns hembygdförbunds årsmöte 2016.

Mötet hölls den 19 mars i Fredrika Bremergymnasiet, Haninge.

Vi var tre personer som deltog från Upplands Väsby Hembygd-förening.

Efter samling med morgonfika och spel-mansmusik hälsades alla välkomna av kom-munstyrelsens ordförande Meeri Wasberg, som också berättade lite om kommunens historia och framtidsplaner.

Årsmötet öppnades av länsförbundets förste vice ordförande Lars Grundberg med utdelning av utmärkelser till föreningens fantastiskt engagerade och duktiga medlem-mar.

Lite kuriosa: en kolmila kommer att iordningsställas i sommar.

Sedvanliga årsmötesförhandlingar, ledda av Meeri Wasberg, genomfördes effektivt och lättsamt.

Någon höjning av föreningarnas årsavgift till förbundet blev det inte i år

Vi serverades en god lunch och därefter vidtog rundturer i kommunen med buss och med hembygd-föreningens egna kunniga guider. Vi fick höra om de många tvätterskor som slitit med stockholmarnas tvätt vid sina primitiva tvätthanläggningar för hundra år sen. Tyresta by, på gränsen till Tyresta nationalpark besöktes och ett bevarat skolhus.

Svartbäckens skolmuseum fick vi också se.

Avslutningsvis bjöds vi på kaffe med dopp i Vendelsö bygdegård, det enda kvarvarande huset av Vendelsö gård.

Efter en trevlig och intressant dag blev vi avsläppta vid pendeltågstationen.

Barbro Fredriksson

Gör som Sigge,
läs medlemsbladet.

Sol och vår. . .

. . . längtar ju alla efter i bokstavlig bemärkelse. Vem vill inte sitta i lä vid någon husvägg och njuta av vårsolens värme?

”Sol och vår” kan förstås också ha en annan innebörd. Uttrycket kommer från en bekantskapsannons, som en viss Karl Vesterberg satte in i Stockholmstidningen den 20 januari 1916 under signaturen ”Sol och vår”.

Annonstexten löd:

Ärade damer.

Verkmästare, 35 år, (villaägare) söker på detta sätt bekantskap med hederlig o. god flicka (eller änka) ur arbetsklassen. Någon förmögenhet önskvärd. Svar förtroendefullt till ”Sol och vår”, Sthlms Tidn. Annonskont. St. Vattugat. 12.

Vesterberg fick svar från en fröken Berggren, som också lånade ut 2.000 kr till honom och historien slutade med att Vesterberg dömdes till sex månaders straffarbete.

Karl Vesterbergs vidare öden är inte kända, men det har ju funnits andra, som följt i hans fotspår och i mycket större skala. En person, som de flesta har hört talas om,

är Gustaf Raskenstam. Han inledde förhållanden med över hundra kvinnor, förlovade sig med ett trettiotal av dem och trolovade sig med en fiskardotter i Roslagen. ”Affärerna” pågick under andra världskriget, då Raskenstam hade stora ekonomiska problem, som han kom på att han kunde lösa genom att utlova äktenskap och annat mot större eller mindre handlån. Raskenstam var född i Värmland 1901 och hette då Eriksson. Han var en artig, medelålders man med tangorabatt, som gav ett förtroendeingivande intryck. På 1980-talet spelades det in en film om hans liv med Gunnar Hellström i huvudrollen.

Pertti Lindgren, ”Motala-Greven”, är också en känd sol-och-vårare från 1900-talet. Han hade under ett tiotal år förhållanden med trehundra kvinnor, som han lurade av sammanlagt runt fyra miljoner kronor.

Sensmoralen är väl att man inte ska nöja sig med varken sol eller vår utan ska ha pengarna tillbaka också.

Inga Lisa Gustafsson

— Karlssons funderingar —

- Vadå ärva? Det mest går väl till återvinningen.

Intervju med Karin Eriksson, 91 år, 1998

Ett livs erfarenheter från barn- och ungdomsår i Leufsta till vuxenliv och arbete i Upplands Väsby. Kopia av intervjun har vi fått av Bengt Eriksson, son till Karin och Axel, och huvudsyftet med den var att få fram historia runt huset Susebo.

Susebo och pratade en stund. Jag anställdes där direkt.

Jag började hos Otterströms 23 år gammal för att komma ut från Leufsta. Sysslorna kunde jag sedan förut, eftersom jag bl.a. arbetat hos Gustaf af Ugglas på Fors-

Vårvinterdag vid Villa Susebo 2013.

Foto: LeifWelander

Så kom jag till Susebo

Jag började som husa i huset Susebo hos familjen Gilbert Otterström hösten 1930 och fortsatte till hösten 1933, d.v.s. i tre år.

Både min make Axel och jag var födda på Leufsta bruk, jag 1907. Vi och andra unga personer fick arbete i olika sysslor på bruket. I min släkt finns på mormors sida lite "vallonblod" genom namn som Bonnevier etc.

Jag såg en annons i Stockholms-Tidningen att fru Maggie Otterström sökte en husa. Hon bad mig komma, och mötte mig på stationen i Upplands Väsby, dit jag rest via buss till Uppsala och tåg därifrån. Vi gick hem till

marks herrgård som barnhusa i 2-3 år från fyllda 20 år (ibland måste jag vara hemma och hjälpa mamma). Där skötte jag bl.a. om barnens och grevinnans kläder, lite städning och servering vid större middagar m.m. Fick därmed lära mig genom praktiskt arbete. Grevinnan var dotter till den kände högerpolitikern Ernst Trygger. De fyra barnen var så pass stora att de inte behövde mig som sköterska.

Min pappa var målarmästare på Leufsta bruk hos Carl de Geer. (I den släkten har männen varannan gång hetat Carl och Louis, för tillfället Carl).

Axel som betjänt på Stora Wäsby

Axel fick erbjudande om anställning av bruksägarfamiljen de Geer, men först skulle han lära upp sig genom arbete på den fina restaurangen Rosenbad i Stockholm. Axel skulle egentligen lära sig servering och skötsel av annat i familj, men eftersom de Geers brukade äta på Rosenbad och kände deras direktör så blev restaurangen lärostället. Man kan säga att Axel bl.a. lärde sig att bli en sorts hovmästare. Han var då i tjuugoårsåldern och arbetslös. Familjen Louis och Beth de Geer flyttade ut från Stockholm till Upplands Väsby 1929 och då följde Axel med dit för att bli betjänt på Stora Wäsby slott. De hade en son och en dotter. Dottern gifte sig med en Lewenhaupt och bodde på Gäddeholms slott i Sörmland. Sonen fick tjänst vid Enskilda Banken och bodde på Stora Wäsby.

Axel tyckte att de Geers på sätt och vis var bra att arbeta hos, men att de var mycket fordrande. Han fick inte utan vidare vara ute om kvällarna efter arbetstidens slut; fick fråga först. Arbetsgivaren ville gärna "äga honom hel och hållen". Arbetsvillkoren påminde om den engelske "butlerns", men inte fullt så gammaldags. En eftermiddag och kväll, när baronen var bortrest, fick han grevinnans tillstånd att vara ute, hon "behövde ingenting". Nästa dag när baronen kom hem, var han arg: "Eriksson ska vara här när grevinnan är ensam". Hon var ensam i huset och det fanns kanske en rädsla för t.ex. inbrott.

Jag fick aldrig komma till Stora Wäsby, utan Axel kom till mig för promenader etc. Stora Wäsby hade stora middagar med ibland kungliga gäster. Det var nog mer modernt utrustat än Susebo.

Denne Louis de Geer hade bl.a. statens uppdrag att vara introduktör för främmande sändebud. Han brukade ta emot dessa på Stockholms Central, åka med dem i sjuglasvagnen till slottet och föra dem till kungen, där de lämnade sina kreditivbrev. Därefter följde han sändebuden till deras hotell el.dyl.

Sändebuden kom aldrig till Stora Wäsby. Det var nervöst för de Geer, och han skulle bl.a. ha på sig sina ordnar (flera stycken). Han hade också många styrelseuppdrag i bl.a. bankstyrelser.

Leufsta bruk var huvudfideikommisset med gamla anor. Den första de Geer som kom till Sverige lånade ut pengar till svenska staten, och var riksmarskalk. Egendomarna har gått i arv mellan far och son i flera led och bestod även av Österby, Gimo, Karlholms, Forsmarks bruk etc. Där infördes vallonsmidet med hjälp av hitflyttade holländare och belgare.

Axel och jag gifte oss

Jag kände förstås Axel sedan tidigare från Leufsta bruk. Han var sex år äldre och således född 1901 (avled 1987). Vi gifte oss 1933 samtidigt som jag slutade hos Otterströms. I mars året därefter slutade Axel på Stora Wäsby. Anledningen till att han slutade var att de inte kunde tillhandahålla lämplig bostad för oss. Vi hade då fått en liten son. Vi bodde därefter till att börja med under ett par år i en förhyrd lägenhet på övervåningen i ett hus mitt emot pensionat Solhagen.

Axel gick sedan huvudsakligen arbetslös ända till hösten 1936 eller 1937, då han fick jobb i förrådet på Optimus. Då fick vi bostad genom Optimus under 4-5 år i Väsby villa-stad; huset var 7:an vid Mälarvägen och revs så småningom. Där bodde fyra familjer i lägenheter med rum och kök. Det fanns järnspis i köket och kakelugn i rummet. Det var som det var på den tiden. Vi slapp väggglöss, som många andra drabbades av i dessa bostäder. Vatten tog vi i en pump på gården och bar uppför trappan till vår lägenhet. Där fanns även en brunn, där slasket från disk m.m. skulle tömmas. Soptunnor fanns som tömdes av ett par gubbar.

Axels fortsatta yrkesliv

Senare anställdes Axel på Metallverken. Han fick börja på deras nya gjuteri i en lokal som förhyrdes från Optimus. Hans förra chef på Optimus hade en dag helt en-

kelt meddelat att ”vi har sålt Eriksson till gjuteriet”. Bakgrunden var att personalen på förrådet hade dragits ned till endast en man. Det förargade Axel lite grann. Arbetet i gjuteriet var dåligt organiserat, bl.a. saknades skyddsanordningar (t.o.m. skyddsglasögon) när kärl m.m. smältes ned för att gjutas om till annat. För Axel innebar det att lära sig ett nytt yrke. Det var ett ohälsosamt arbete och han hade lungcancer när han dog (men han hade också rökt utan att vara storrökare). På Metallverken sökte han senare och fick ett arbete som gällde transporter mellan maskiner och ut till leveranser. Han arbetade även på andra avdelningar med lite lättare arbeten. Blev så småningom portvakt där i många år

och chef för denna verksamhet. Det arbetet var lättare, men där gällde skiftarbete. Slutligen fick han arbete inom Metallverkens bostadsförvaltning; hans bästa tid i arbetslivet, som varade till pensioneringen vid fyllda 65 år och i ett par år efteråt på halvtid. Där var Hans Åsberg chef.

Det innebar stora omställningar för Axel att först komma från lantbruket i Leufsta bruk till arbetet som betjänt på Stora Wäsby och därefter till skiftande industriarbeten. Inom industrin fick han mycket bättre arbetstider. Han brukade säga att han skulle ha slutat med arbetet som betjänt ännu tidigare. Första tiden tjänade han som sådan 75 kronor i månaden och hade fritt husrum,

*Karin och Axel Eriksson med dottern Gun på Karins 50-årsdag 1957. De bodde då i Dalhem på Fruängsvägen.
Fotot utlånat av Gun Eriksson.*

fri mat och fria arbetskläder. Som gift fick han 125 kronor.

Bostäder och familj

När Axel började arbeta på Metallverken, och det byggdes hus på Bryggerivägen, flyttade vi dit till ett hus med 8 lägenheter mitt emot Engström snickerifabrik. De två björkarna som växer där vid ingången har Axel planterat. Det var nog sammanlagt fem hus som byggdes där. Det var en byggmästare från Sävsjö som byggde dessa hus och även ett stort hus vid tennisplanen. Vi var portvakt under denna krigstid, då det var ont om koks till husets värmepanna, varför det kom långved som skulle sågas och klyvas.

Det fanns inga bostäder att välja på, om man inte ville bo i industrins hus. Bostäderna i Väsby villastad var under all kritik, små med ett rum och kök.

Axel hade två veckors semester.

Jag var hemmafru, skötte sonen och efter 6-7 år fick vi ytterligare en son. Det fanns inga fasta kvinnojobb som passade min situation, men jag var ofta ute och serverade på t.ex. pensionat Solhagen, hos herrskap i Väsby och på herrgårdarna runt om i bygden. Vi hade villa på Fruängsvägen från 1942 till 1960. Den låg mitt emot Carlslund i närheten av Solhagen, där jag serverade på lördagar och söndagar från 1942 till 1960. Ågaren Forsberg tillverkade bl.a. glass i en handdriven maskin.

Inom området kring Fruängsvägen fanns från början mest trädgårdsmästare. Men även ett stort hönseri, som infekterade vattnet i brunnarna när det släppte ut sitt avlopp i ett dike som gick rakt igenom området. När kommunalt vatten började dras fram, stannade de vid Carlslund. På Fruängsvägen startade en rörfabrik som fick vatten, men inte vi. På sommaren kunde vi ta vatten i en slang som anslöts till fabriken vattenledning. Vi flyttade därifrån därför att vatten och avlopp inte ordnades.

Arbete och lokaler i Susebo

I Susebo städade jag dagligen ett par, tre rum på bottenvåningen, sovrummen på övervåningen och direktör Otterströms rum, när han gått till

fabriken. Jag deltog även vid tvätt, strykning och mangling. Det kom en ”gumma”, som hade huvudansvaret för tvätten. Jag ansvarade också för serveringen vid måltider och likaså vid större middagar, då det även anlätades extra personal.

Susebos nuvarande stora sammanträdesrum med inglasad veranda på bottenvåningen var matsal både dagligen och vid större middagar m.m. Ett stort skåp vid väggen till höger, och ett bord mitt på golvet. Bordet var stort och kunde förlängas med skivor. Stolarna hade höga ryggar. Det fanns även en buffé och ett stort, långt sideboard. Massor av flaskor med drycker stod framme. I det stora skåpet förvarades glas, finare porslin, silverbestick m.m.

Kökslokalen var i samma rum som idag. Det var egentligen inte särskilt välutrustat, inte lättarbetat. Där fanns en stor kokseldad AGA-spis, vilket var något modernt. Den höll värmen hela natten så att det bara var att fylla på koks på morgonen. Köket hade förstås också en diskbänk framför fönstret. Då fanns där fler skåp än idag.

Vid köksingången, i den lilla förstugan, stod det ett gammalt kylskåp, ett isskåp. Några Optimusgubbar kom och fyllde detta med isbitar, och lade sågspån mellan dessa. Kylan hölls bra; jag tror att temperaturen var högst de +8 grader som är standard i dagens kylskåp. Ovanför skåpet fanns fack av rostfri plåt. Bl.a. gjordes glass, allt skulle göras hemma. Direkt ovanför köket fanns en isstack med is som tagits upp i sjöar under vintern. Isstacken kunde även användas som ett stort frysskåp. Så småningom blev det ett elektriskt kylskåp.

Mjöl köptes i metallhämtare, i regel från Sven Engströms butik i Björkvallahuset. Engström var mycket tjänstvillig, om man ringde efter ett halvt hekto jäst så kom han som en blixst med detta. Konsum var de inte mycket för.

Kokerskan hette Agda Lundmark, en gammal fröken, som hade arbetat där länge, men ingen av oss två var chef över den andra. Vi skötte alla sysslor inne i huset. En eller två somrar hade de anställt en dalkulla, en ung flicka. Hon skötte om trädgården och hönsen.

Hallen mellan köket och matsalen var serveringsrum. En numera borttagen ingång fanns direkt till köket.

Jag minns endast den nuvarande utformningen av fönstren, d.v.s. hela fönster utan uppdelning i de små rutor, som syns på foton av det ursprungliga huset.

Badrummet på övervåningen hade badkar och duschanordning. Kaklet på väggarna var eventuellt grönt som idag.

Värmepanna fanns i källaren för hela husets centralvärmesystem. Öppna spisen i salongen var mest "för syns skull". Den användes inte för uppvärmning och jag har inget minne av att det någonsin eldades i den. Det hade nog i så fall rykt in. Men huset hade två fungerande skorstenar.

Visst hade jag och andra känslan av att Susebo var en "högreståndsvilla". Maggie Otterström var hemmafru. Det var Gilbert Otterströms andra fru. Hans första dog i barnsäng, och de hade fått en son, som var nio år när jag kom dit. Maggie hade börjat som hans husföreståndarinna, när han blivit änkeman; satt som värdinna vid bordet. Han hade all representation i hemmet. I Väsby fanns ingen restaurang.

Före mig hade Ester Hedin varit husa. Otterström hade bil från början och en "chaufförsbetjänt", som både körde och utförde serveringsarbete etc. Chauffören hade slutat när jag anställdes. I stället var man stamkund hos Bengtssons åkeri.

Även en kokerska fanns anställd. Barnsköterska hade funnits när sonen var yngre.

Direktörens herrum med toalett låg direkt till vänster om vestibulen på bottenvåningen. I herrummet fanns ett stort bord, där Otterström även arbetade.

På övervåningen, sett från husets entré, låg sonens sovrum till vänster, fruns till höger. Längst in till höger låg direktörens sovrum, med anslutande veranda, samt mitt och kokerskans mörka lilla sovrum till vänster. Den senaste gången jag var i Susebo satt Eivor Springe och arbetade i fruns dåvarande sov-

rum. Direktörens sovrum är idag husets lilla sammanträdesrum.

Från övervåningen leder en spiraltrappa till det som var gästrummet samt ett stort vindskontor.

Tomten avgränsades av Centralvägen och Skolvägen. Trädgården var fin med massor av fruktträd, som gav rika skördar av äpplen, päron, plommon m.m. om hösten. Skörden åt vi färsk eller så syltades den av kokerskan med hjälp av oss andra. En del bredde vi ut på vindens golv för att "safta av" över vintern. Potatislandet var stort. "Gubbar" från fabriken skötte om gårdssysslorna.

När jag idag kommer in i Susebohuset känns det precis som när jag arbetade där. Jag ser alltihopa framför mig när jag kommer in. Jag brukar gå till parken på bl.a. Första maj. När jag står där och ser huset kommer känslor tillbaka från den tiden. Det väcks inga känslor hos mig av att Otterströms var en "klass för sig". Nej, jag känner mig jämgod med dem. Jag kände mig inte underlägsen på den tiden heller. Hade samma människovärde. Jag har inte behövt söka revansch, har inte känt mig underdånig. De var ju inte sådana heller. Det är ju fint på något sätt, tycker jag, att det har blivit så där. Jag är glad över att kommunen köpte huset, och att det får vara kvar. Parken hör ju till. Om Optimusfabriken hade varit kvar så hade de kanske behållit huset. Att ABF är där är ju kultur om något. Det är fint att vi kan vara i samma hus som de tidigare direktörerna. Vi kan känna oss stolta vi också på ett sätt. Att vi kan vara där och använda huset.

Jag såg Sven Lidman med familj lite flyktigt. De bodde på Stora Vilunda, när jag kom till Väsby. De hade höns och andra husdjur, som betade på sidan om herrgården, där det sedermera blev en parkeringsplats för nybyggnationen, och även neråt backen till Susebo. Jag undvek att gå över deras marker, särskilt när det var mörkt.

Jag minns att det fanns en lång statarlänga på Stora Vilunda. En liten gumma som gick

och tvättade på Susebo bodde där, hette Gustavsson. Hennes man var kanske lantarbetare. Jordbruk fanns då på Lilla Vilunda och även där fanns bostäder för lantarbetare.

En vanlig arbetsdag

Jag steg upp vid sjutiden, städade där nere först, bl.a. salongen och direktörens arbetsrum. Klockan åtta var det dags att väcka Otterström. Då gick jag in i hans sovrum på övervåningen och drog upp rullgardinen. ”Hur många grader har vi idag, Karin?”, brukade han fråga, och jag upplyste honom om detta. Det fanns en termometer ute på fönsterkarmen. Sedan gick han och duschade och gjorde sig i ordning.

Otterström gick därefter ner i matsalen för att äta frukost. Fruen fick lite senare en kaffebricka eller mestadels en tebricka i sitt sovrum.

Jag skulle också se till att pojken fick frukost i köket, innan han gick till skolan. Han hette Björn eller Torbjörn, kallades ”Nalle”, och var enda barnet.

(intervjuarens kommentar: Vid utarbetandet av skriften ”Ur Väsby skolhistoria” har skolkamrater till Nalle berättat, att de var födda 1923 och började småskolan 1930. Nalle var den första i Väsby som kom till skolan i golfbyxor, men snart blev dessa vanliga).

Under förmiddagen hade jag en del annat att göra och snart var det dags att duka för lunch vid tolv-halvettiden. Otterström och fruén åt denna i matsalen. Nalle hade i stället med sig smörgåsar till skolan, vilket länge var det vanliga bland skolbarn.

Alla tre samlades i matsalen när de åt middag. Ibland var Otterströms syster där under ganska långa tider och deltog i samma matordning. Måltiderna tillagades av kokerskan.

I ett hem finns det alltid mycket att plocka med, så jag var sysselsatt hela tiden även mellan måltiderna. Jag sydde bl.a. ganska mycket också där. Jag hade varit och lärt mig det i Gävle hos en sömmerska sedan jag slutat skolan. Jag skötte även husets småtvätt, veckotvätt. Tvättstugan låg i källaren. Vattnet

kokades upp genom vedeldning. Det fanns en vridmaskin. Tvätten hängdes på klädstreck, men helst ute i trädgården, på vintern inne på vindskontoret.

Otterströms sätt att vara

När jag blev bekant med folk ute i samhället, frågade många hur det var hos Otterströms. Det gjorde de därför att Gilbert Otterström inte ansågs vara särskilt snäll där nere på Optimus. Men familjen Otterström var snälla och hyggliga att vara hos. Även vi anställda fick bl.a. väldigt mycket julklappar. Det blev fullt av dessa på våra sängar när julaftonskvällen var slut. Jag var där i två jular och åkte hem efteråt. De var mycket familjära och lät oss ingå i gemenskapen. När direktören ville att jag skulle utträta något så kunde han säga: ”Vill Karin vara snäll och hjälpa mig med det och det?” På morgnarna kunde det vara bråttom. Brysk var han aldrig. När jag berättade om umgängessättet i Susebo, kunde de som frågat hur han var hemma säga att ”då är han väl helt annorlunda där”.

Det fanns ett höns hus med 15-20 hönor som gav egna ägg. Det låg uppe i backen på köksidan av huset, intill Erik Grunanders tomtgräns, innan han blev direktör efter Axel Elfström. Det stod kvar i många år, även utan höns. Hönshuset fick Otterström sköta själv. Han brukade plocka ägg om kvällarna; det tyckte han var roligt, en hobby.

Även de båda hundarna och katten Marja var en hobby för Otterström. När det var mörkt om kvällen när jag kom hem, så kunde det lysa i hela köksfönstret mot den nedrullade rullgardinen. Då såg jag Otterström gå in och ut ur skafferiet, ta fram skinka som han skar bitar av och slängde åt hundarna och katten. Den ena hunden var rätt stor, något terrierartat med lockig päls. Den andra var en tax. En av hundarna hade en gång kommit loss, hade kanske slitit sig, och sprang till Stora Väsby slott. Där togs den i förvar av skogvaktaren och fick väl lösas ut på något sätt.

När det var val, då var Otterström i farten. Han hade talat med en massa gubbar

där nere på fabriken: "Ni röstar väl på mig". De förstod nog vad han var politiskt. På eftermiddagen gjorde han i ordning på den långa bänken mot köksfönstret. Ställde där upp partier med spritflaskor, rökverk m.m. som de vidtalade arbetarna kom och hämtade. Det var frågan om sådana arbetare som "han vågade sig på", kanske sådana som han dessutom hjälpt med något förut. Inte vilka som helst, inte exempel-vis Fritz Andersson och Gunnar Lindkvist.

I detta sammanhang sade Otterström till mig: "Jag hoppas väl att baron de Geer ser till de sina så att de röstar med honom!" Jag blev full i skratt, när han sa detta. "Det vet jag inte", sade jag. "Karin kan väl påverka sin fästman så att han röstar som jag gör." Han frågade mig: "Har Karin röstat?" "Ja", svarade jag, men talade inte om vad jag röstat på. Han ville nog inte påverka mig och andra anställda bara därför att vi var i huset. På ett sätt var det ett fint drag hos Otterström. Baron de Geer påverkade inte någon av de sina.

Gilbert Otterström var bergsingenjör. Han måste ha varit språkkunnig så mycket som han reste utomlands i affärer, behärskade troligen tyska och engelska. Jag tror att han hölls mest neråt Polen och Tyskland.

Alldeles i början av 1934, några få månader efter det att jag hösten 1933 hade slutat som husa hos dem, fick jag ett brev från fru Maggie Otterström, där hon meddelade att maken hade slutat på Optimus. Hon berättade inte direkt men "mellan raderna" hur han blev mottagen av en direktör på fabriken trappa, när han promenerat dit som vanligt en morgon. Hans privata post överlämnades, "och för övrigt hade han inte mer där att göra", hette det. Jag tror nästan att det var direktör Axel Elfström som tog emot honom på detta sätt. Det ryktades att Otterström hade etablerat en egen fabrik i Polen med hjälp av pengar från Optimus. Han reste för övrigt mycket, men var också mycket hemma.

I maj 1934 skrev fru Otterström igen. Hon ville att jag skulle komma på besök i

deras villa i Äppelvikens, dit de hade flyttat. Hon ville ha hjälp i en vecka med lite syarbete, vilket jag gjorde. Jag tror inte att Gilbert Otterström var hemma då. Jag vet inte vad han sysslade med. Därefter hade jag inte mer kontakt med familjen.

Fru Otterström hade kommit till Susebo som husföreståndarinna. Hennes uppgift även som gift med direktören var främst att representera huset, se över hushållet och att sköta om pojken. Hon åkte mest till sta'n till sina väninnor, satt på kondis och så där, handlade i butiker. Hon klädde sig fint. Det var annorlunda förr i sådana familjer, hon var inte "latare" än andra fruar. Då gick det också lättare att få tjänstefolk. Mot oss anställda var hon väldigt snäll och rar. Hon kom från ett lite finare hem i Gävle. Jag vet inte vad fadern hade för yrke, jag tror att han var lärare.

Frun till Otterströms efterträdare, Axel Elfström, gjorde inte mycket hon heller, tänker jag. De hade också tjänstefolk. De flyttade ned till Susebo. De och andra tjänstemannafamiljer hade bott på Väsbyvägen, där Optimus hade ett par villor, där skogen tog vid. Elfström var förut försäljningschef och reste mycket. Som chef för Optimus skulle han och familjen bo i Susebo. Grunanders byggde en villa granne med Susebo, numera ägd av kommunen tror jag, mellan nuvarande mäklarvillan och Susebo.

Kvinnoklubbar m.m.

Både Axel och jag var aktiva inom Upplands Väsby socialdemokratiska arbetarkommun, jag även i socialdemokratiska kvinnoklubbar. Vi ägnade oss i övrigt åt de aktiviteter på fritiden som vi hade råd med, förtjänsterna var begränsade. Vi hade semester och sommarstuga.

Tekla Andersson var ordförande i Väsby socialdemokratiska kvinnoklubb, där jag blivit medlem 1944. Hon var gift med tidigare metallarbetaren, kommunalkassören Fritz Andersson. Axel var då inkallad i beredskap. En tidig ordförande var Elsa Johansson. Hon var med och bildade klubben och var gift med

”Koppra-Johansson”. Maria Bengtsson från Holmen var också ordförande. Jag var sekreterare där ett bra tag.

Lilly Johansson och Ida Broo från Bollstanäsklubben kom till mig, när Glädjens socialdemokratiska kvinnoklubb bildades 1948. De visste att jag tillhörde Väsbyklubben, men att vi bodde inom Glädjens område, på Fruängsvägen under åren 1942-60. Även Maja Hansson kom med direkt utan att ha tillhört Väsbyklubben.

Jag gick till Tekla Andersson och sade att vi hade bildat en kvinnoklubb i Glädjen och att jag begärde utträde ur Väsbyklubben för att gå in i Glädjens. Tekla blev arg som ett bi: ”Vad tror du att ni ska få för något som ni kan utträta i den klubben, det får ni inte, för ni kan inte nominera några till nämnder och styrelser till exempel, för det gör ju vi här i Väsby?” Jag gick ur i alla fall.

Tekla Andersson var en kolossal arbetsmänniska, som skötte sjukkassan, biblioteket, städade skolan, städade kommunalkontoret på Centralvägen ännu då hon var ganska gammal. Hon hade nog den meningen att hon inte skulle släppa dit vem som helst på ett sådant ställe. Det kunde t.ex. ligga något papper framme som man kunde läsa och springa omkring med. Hon var sådan, Tekla. Hon hade också en familj med tre pojkar att sköta. Hon var väldigt bitter på slutet. Vi inbjöd henne till något jubileum i kvinnoklubben, vi hade inte glömt henne. Hon kom men sade inte mycket och såg väldigt bitter och gammal ut. Kände sig kanske lite försmädd.

Jag minns även den barack, som arbetarrörelsen ställde upp strax efter kriget vid Vallentunavägen för möten inom Glädjens SDUK och kvinnoklubb. Maja Hansson var då ordförande i denna kvinnoklubb. Hon var duktig även som ordförande i skolstyrelsen. Det var inte så lätt heller; många strävade emot, såg inte framåt. Och så kom en kvinna och satte sig i styret! Man måste vara ganska säker för att göra det. Många fotografier finns

från den tiden. Vi hade mycket trevligt där. Senare byggde kommunen Baldersgården.

Jag har inte haft några kommunala uppdrag utan endast varit ledamot i Hammarby församlings kyrkofullmäktige och suppleant i kyrkorådet. Jag hade en karl som var ute jämt på sammanträden, jag behövde vara hemma och tillhörde därför inte heller kvinnoklubbens styrelse. Jag har varit medlem i Röda Korset och Rädda Barnen, men har inte haft styrelseuppdrag där heller.

Jag har en personlig tro på den kristna religionen, har också gått mycket i kyrkan. Nu går jag inte längre när jag inte ser. Jag har varit med i kyrkliga syföreningen i 50-60 år, ända sedan 1940-talet. Om det finns något efter detta kan jag inte precis säga. Man vet ju ingenting. Nog tror jag att religionen är en bra grund för människan. Numera får ju också prästerna lov att vara lite folkliga. Jag kan inte säga att jag lärt känna präster som varit annorlunda än så.

När Olof Palme hade dött och det var ett

Karin Eriksson 2005.

Fotot utlånat av Gun Eriksson

högtidlighållande i Susebo med möjlighet att skriva sitt namn på en lista, så var Hammarbys nuvarande kyrkoherde Bernd Wohlgethan där.

Sixten Berg

I årets första Hembygden skrev Hugo Sabel att Väsby's första fotbollsplan låg nere vid Löteborg. Här är ett foto från en VIK-match därifrån. Denna bild är tagen före 1934, då Optimusvallen invigdes.

VIK-spelarna är de randiga, Väsby's färger var och är grönt och vitt, och den

närmaste randige kan vara Åke "Massa" Lindh. Publikens står framför ett staket, som omgärdar krukmakare Petterssons lertag, som om vintrarna var ungarnas skridsko-bana.

All bebyggelse på fotot är bostäder åt Optimusanställda. Huset närmast publikens är torrpass och vedbodar.

Till idrottsplatsen hörde även en längdhoppsgrop. Den användes mest av småbarnen, som lekte där med hink och spade.

Lennart Hedlund, fotograf okänd

Match på Optimusvallen på 30-talet. Fotbollsplanen låg strax innan "Enbacken", där Elverket ligger idag.

— Illustrerade ordspråk och talesätt —

Renlighet är halva livet, sa käringen,
dammade bordet med sopkvasten.

På Odenricks tid

Sven Odenrick var hembygdssföreningens förste ordförande 1954-1967.

Ur lokaltidningen Upplands Väsby Nytt saxar vi följande artikel från 60-talet, som handlar om dåtidens exploatering och bebyggelse (förf. okänd). Samfundet för byggnadsvård har tystnat men problemställningarna verkar vara desamma. Artikeln har vi fått från en av Hembygdens läsare, som tycker att man naturligtvis bygger för framtiden, men ibland kan ha nytta av att kasta en blick bakåt i tiden.

De gamla byggnadsmiljöerna berikar det moderna samhället.

Upplands Väsby Hembygdssförening har hållit en sammankomst i Väsby skola med föredrag av arkitekt C. O. Årback och sång av Fresta kyrko- och hembygdskör. Avsikten var att samlingen skulle haft karaktär av årsmöte, men på grund av vissa omständigheter blev man tvungen att uppskjuta detta till ett annat tillfälle. Huvudpunkten blev nu arkitekt Årbacks föredrag, som handlade om landskaps- och miljövård.

Det blev en intressant och lärorik framställning, som beledsagades med färgbilder. Han påpekade det stora värde som ligger förborgat i det vackra, svenska landskapet med de många gamla kulturinslagen, som gett en särprägel åt varje landsända. Den nya tiden har dock på ett oerhört sätt förvandlat landskapsbilden med många störande och främmande element. Samfundet för hembygdsvård, som arkitekt Årback representerar, har här en stor uppgift att fylla, när det gäller att mildra skadeverkningarna och de ibland nödvändiga ingreppen i naturen, t.ex. vid anläggandet av större eller mindre vägar, kraftverk, exploatering av nya bebyggelseområden m.m. Samfundet ifråga är en remissinstans som har att yttra sig över dylika ärenden. Glädjande nog har forståelsen från myndigheternas sida på senare år vuxit sig allt större för sådana här vitala problem, och man försöker att i samråd med detta samfund

få den bästa möjliga lösningen på ibland mycket svåra frågor.

Arkitekt Årback hade många intressanta synpunkter att redovisa i ämnet. Han påpekade bl.a. den tråkiga företeelsen att all nybyggnation är så standardiserad att varhelst man vänder sig i vårt land ser husen likadana ut. Man tar inte alls någon hänsyn till den för vissa landskap typiska byggnadstilen och försöker inte på något sätt att smälta in i den. Höghussjukan breder också ut sig som en farsot, och även relativt små kommuner med stora tomtområden faller för frestelsen att ge sin välsignelse till dylika byggnader, som inte har någon motivering annat än i storstäder, där det gäller att till varje pris utnyttja tomterna. Grustäkterna som åstadkommer svårläkta sår i naturen hör också till de uppgifter samfundet har att försöka få bukt med, liksom den skrämmande floran av reklamskyltar i naturen. Båda dessa senare företeelser är sådant som ju inte är så främmande för Upplands Väsby.

Talaren berörde också det beklagliga i att många kulturhistoriskt värdefulla byggnader får stryka på foten. I många fall går det att med lite god vilja rädda en hel del utan att de behöver bli till förfång för nybyggnation. De gamla miljöerna kan berika och komplettera nybyggnadsområden, påpekade arkitekt Årback, som också på ett utomordentligt sätt skildrade de problem, som hänger samman med sjöregleringarna i Norrland och de konsekvenser detta får för bygdens befolkning, inte minst samernas.

Under det efterföljande samkvämet föredrog hembygdssföreningens ordförande, komminister Sven Odenrick, årsberättelsen som gav vid handen att föreningen haft ett verksamt år bakom sig, och att den har en betydelsefull uppgift som bevarare av den gamla rika kultur, vilken är så rikligt företrädd inom Upplands Väsby kommun. Han redogjorde också för de strävanden föreningen gör, när det gäller att söka väcka för-

ståelse för bevarandet av den ålderdomliga boendebebyggelsen på den plats, där Eds nya församlingshem är planerat att ligga. Fresta

kyrko- och hembygdskör, under ledning av kantor Emil Larsson, berikade samvaron med ett flertal vackra körsånger.

”Saltpetter”, en explosiv statlig vara

I Sverige var allmogen enligt en lag från 1538 skyldig att biträda salpetersjudarna med materialier och arbetskraft. Orsaken var att av salpeter tillverkades svartkrut som var nödvändig för krigsberedskapen.

Efter c:a hundra år övergick allmogens skyldighet till en årlig skatt - salpeterhjälp - beräknad efter hemman-tal. Den upphörde först 1830. Den s.k. salpetersjuderistaten avskaffades 1895.

Gustav Vasa anbefalldes att ett salpetersjuderi skulle anläggas i Hammarby. Så skriver Hugo Sabel i sina efterlämnade skrifter. Han berättar också vad han hört om hur salpeter-tillverkningen kunde gå till (i detta fall i en lada): över jordgolvet spreds ett lager sågspån och spån från vedboden samt kalk och sand. Sedan tömdes över hela ytan urin från ladugård och familjens pottor. Spånlagret makades ihop till långa strängar - komposter - (kan närmast jämföras med raderna i ett potatisland) vilka fick ligga en tid, under vilken det utfälldes kristaller på ytan av komposterna. Då delades raderna i längdriktningen så att två halva komposter bildade en ny med de utfällda kristallerna inbakade i den nya kompoststrängen. Detta arbete upprepades tills jäsningsprocessen var avslutad. Därefter lakades salpeter ur komposten i stora grytor. Att maka om komposterna var ofta ett av småpoj-karna illa omtyckt arbete.

I laduväggens översta stockvarv (under tak-skägget) var avlånga gluggar utsparat för luft-växlingen, vilken nog var nödvändig för både jäsningsprocessen och för utvädring av ammo-niaklukten.

Salpeterbruket i Hammarby kom inte igång förrän 1565, under Johan III:s tid. Då fanns i Hammarby by, på ett av kronohemmanen, en verkstad för tillverkning av salt-

petter, som det hette på den tiden, ett för kronans krutberedning viktigt ämne. Om detta skriver Göran Strömbeck i sin bok ”Herr Mårten i Borgby”:

Erik Larsson, den förste sjudaren, fick vid etableringen ta emot utrustning från Stockholms slott, bl.a. två stycken ”kopparrännor” från Anders Persson, varuskrivare i det s.k. varuhuset. De följande åren omtalas ”lutter-rännor” och 1581 en större rännor (om 10 kannor) som god vattenrännor och en mindre (om 7 tunnor) som ”askepännor”.

1590 hade verkstaden följande uppsättning:

kopparrännor om	12 tunnor
kopparrännor om	10 tunnor
kopparrännor om	8 tunnor
kopparrännor om	6 tunnor
lutterkittlar	3 st
brukelige kar	15 st
såar	7 st

Föreståndare för Hammarby verkstad var:

Erik Larsson	1565-66
Erik Simonsson	1567-73 + 1577-80
Per Jönsson	1581-82
Hans Nilsson	1583-85
Måns Rasmusson	1586
Peter Tomasson	1590-1603
Olof Persson	1604
Clas Olofsson	1615
Olof Nilsson	1616-1619
Tomas Mårtensson	1620-23
Sven Jönsson	1625-35

Varför vissa årtal saknas i uppräknningen är okänt.

Sjudaren Erik Simonssons trohets-försäkran den 28 juli 1568:

- Denna räkenskap för år 1568 försäkrar jag vara i alla måtto rättrådig både med uppbörd och utgift. Vad med tiden annorledes finnes eller bespörjas kan, bepliktar jag mig under det straff som en otrogen tjänare ägnar och bör, den där Cronones ingäld svekeligen förfalskar. Och om så kunde hända, det Gud förbjude, så haver jag härmed gjort den person som räkenskapen proberar fri och kvitt för allt eftertal, efter jag därom nogsamst förmanter är.

1569 nämns att Erik Simonsson besitter en gård i Hammarby by ”uppå K. Maj:ts nådige behag”, rimligen gården där verkstaden låg. Det var, som det heter de följande åren, ”ett halvt kyrkohemman”. Från 1571 förestod han både Hammarby verkstad och verkstaden vid Helje i Frösunda socken, och 1572-73 bor han vid Helje.

I ”Herr Mårten i Borgby” finns också en förteckning över hur mycket salpeter som producerades på 15- och 1600-talen. Johan III var missnöjd med tillverkningen och skriver till fogden Nils Eriksson 1573 att ”vi förnimme att den saltpetterverkstad som är vid Hammarby icke så befördrad bliver som denna tids lägenhet det kräver”, och tillstodde honom att leverera sjudarna 100 dagsverken till att omvända och uppkasta lakad jord och se till att dagsverkena ”inte blir använda till något annat än det som kommer Oss och riket till godo”.

Arkeliet i Stockholms slott eller K. Maj:ts Krutkammare, som det också kallades, var platsen dit den färdiga produkten, den luttrade saltpettern, infördes.

Saltpettersjudaren uppbar genom kronofogdarnas försorg livsmedel till sitt och personalens uppehälle, och han var skyldig att prestera en däremot svarande leverans av saltpetter. Bönderna i Alby, Lindö, Skälby, Ormsta, Granby, Östad och Hammarby levererade råg, korn och bröd och från K. Maj:t (Stockholms slott och Kungsladugårdarna vid staden) fick han oxar och salt.

Verkstaden i Hammarby har 1573 råkat i förfall att döma av kung Johans brev den 28

mars detta år. En fragmentarisk akt från denna tid innehåller en randanteckning om att ”Hammarby verkstad skulle öde läggas och Helje verkstad flyttas till Rimbo eller Huseby Skedvi. I en annan akt heter det: ”Hammarby bliver öde och nedlagd”. Och 1576, i en lista över saltpetterverkstäder, har Hammarby utslutits med förklaringen: ”Öde”. Av allt att döma har verkstaden varit övergiven sedan 1574.

Fyra år senare, 1578, har verksamheten återupptagits och Erik Larsson är föreståndare igen. Från och med nu är saltpettersjudarna strängt kontrollerade av en översyningsman, benämnd Hendrik Falckenär, som själv räknat sjudarna. I en tjänsteförpliktelse 1590 står: ”Jag Peder Tomasson, saltpettersjudare vid Hammarby verkstad, försäkrar härmed på ära och redlighet, och förbinder mig för den ed jag haver svurit vår nådiga konung att leverera nu till Larmsmässotid gott luttrat saltpetter 3 skeppspund*. Och om jag icke låter finnas trogen och flitig, bepliktigar jag mig att undergå det straff som en otrogen tjänare bör hava. Att jag detta så fullkomligen bestå vill, som här förut står, till visso under mitt signet.

Datum Hammarby verkstad den 21 maj 1590

Därefter bestod saltpetterverkstaden till åtminstone 1635, men Strömbeck har inga fler noteringar efter 1590.

Rätt avskrivet intygar: Inga Lisa Gustafsson

* 1 skeppspund = 170,0304 kg

Vad gamla stenar berätta

Litteraturen om vår bygd är ibland riklig och ibland fåordig. Ett exempel på det senare får man i Svensk språklära av C J L Almqvist, utgiven i Stockholm 1840. Han beskriver här texten på runstenen vid Ladbron i Runby, samt på en runsten i Fresta socken. Denna sten har genom justering av sockengränserna kommit att tillföras Täby. Stenen ligger på Risbyle mark. Almqvist som skrev sin språklära första hälften av 1800-talet hänförde platsen till Fresta där den hört hemma.

Båda ovannämnda stenar kom att nämna gårdsnamn ifrån vår bygd. Gårdsnamnet Runby nämns på Ladbrostenen. På Risbylestenen nämns Skålhamra i Täby. I professor Mårten Stenbergers bok "Det forntida Sverige" kan vi läsa om runstenen vid Kyrkstigen, där det bland annat talas om Ed. Där kan vi också läsa om svärdsknappen från Stora Väsby, samt om statyetten som hittades i sjön Fysingen. Runsa med sin fornborg och den vackra skepps-sättningen är nämnda såsom märkliga historiska sevärdheter.

Runstenarna är den äldst bevarade litteraturen från bygden. Det kanske tycks oss lek-män vara knapphändigt men sammanfogade till en enhet ger den oss fakta från en tid då vi svävar i mycken ovisshet. Vi får lära oss var vägar byggdes, vad de hette som bodde i olika byar och i vissa fall vad byarna då hette. Grav- och boplatssynd ger oss en del kunskap om den

tid runstenarna berättar om, men det blir endast om hur människor levde.

Medeltida urkunder finns bevarade i stor utsträckning i "Diplomatorum Suecanum", men vad det gäller vår bygd är de främst från senare delen av 1200- och början av 1300-talet, då de är ganska ofta förekommande. Dessa urkunder är i de flesta fall översatt latin, varför de är svårtillgängliga för gemene man.

Då det gäller runstenarna är det stora Runverket av bl.a. professor Sven F Jansson vår främsta litteratur. Där får vi en fullständig redogörelse för varje sten inom hela Sverige. Man måste komma ihåg att det är endast det övre skiktet i det forntida Sverige man får höra talas om. De besuttna var härskare, de rådde över de fattiga och kunde utnyttja dem efter sin egen makt. I ofredstider var det ett rikt kapital att ha många underställda. Trälarna, krymp-lingarna samt de gamla var de sämst lottade. Vi har nog svårt att sätta oss in i deras lidande, säkerligen var det en mycket hård och brutal värld de levde i. Hantverksskräet var i en mellanställning, de var ej herremän, men för att samhället skulle fungera var de viktiga kuggar. De kunde inte på samma vis som trälarna skaffas fram genom nya härnadsståg.

Först med rättegångsprotokoll från härads-rätterna under 1600- och 1700-talen får man en liten inblick i hur de levde.

Egon Lindholm

Hembygdens år 2016

27-28 augusti firas Hembygdens år på Skansen med två dagars program med utställningar och aktiviteter, som ska spegla hembygdsrörelsens hundra år men också nutid och framtid.

Hembygdsrörelsen är en av Sveriges största folkrörelser och samtliga länsförbund kommer att delta. En chans för oss som redan är med

att träffas och en chans för andra att upptäcka oss.

Utmärkelsen "Årets Hembygdsförening" kommer att utdelas till tre hembygdsföreningar under jubileumsdagarna.

Regeringen har anslagit en miljon kronor till hundraårsjubileet. Väl mött!

Red

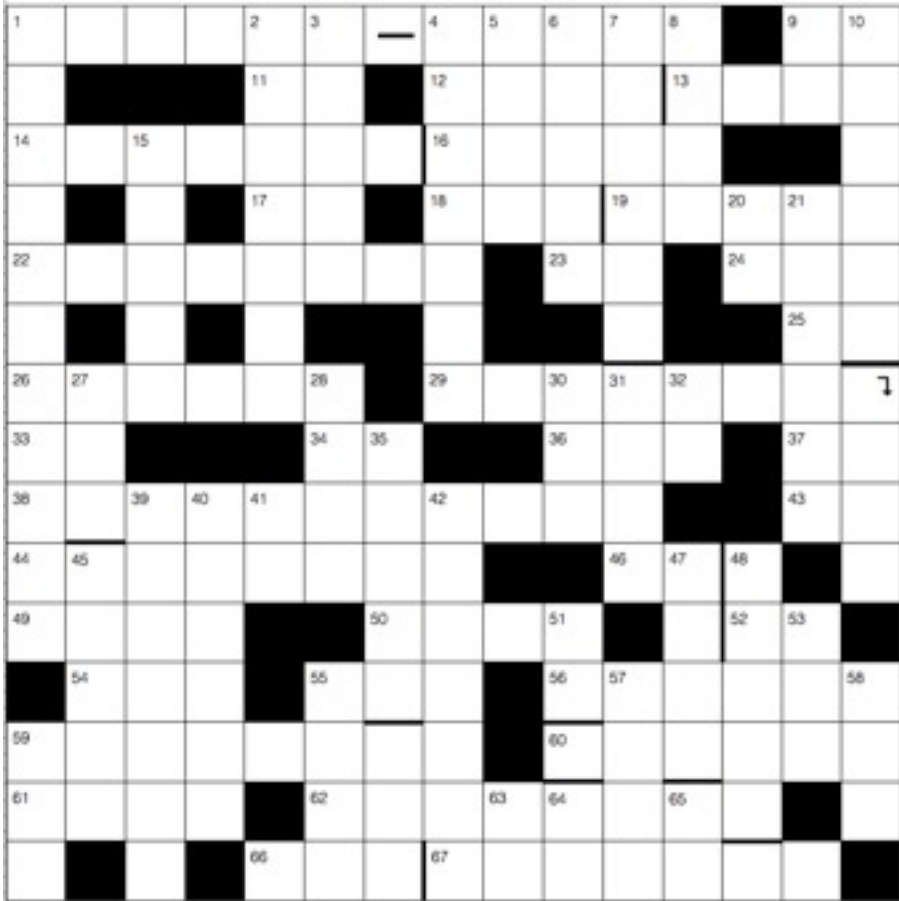
Vågrätt

1. Välkänd kanon men även småskollärarynna i Väsby
9. Franskt flygbolag
11. Klarar vi oss ej utan
12. Skrin
13. Kuart
14. Försvenskad kaka
16. Proppad
17. Företagsform
18. Känd tant i Väsby (bland småbarnen)
19. Stuffa
22. Ur minnet
23. Ingår i vissa namn
24. Egendomlig
25. Kan man vinna på
26. Drabbas man av ibland
29. Sveriges största tidning
33. Vapen
34. Norsk olympiad
36. Klämma en bira
37. Legitimation
38. Sällan omnämnd del av Väsby
43. Överlämna
44. Sällsynt
46. Någon
49. Däckshus
50. Fattiga
52. Ind. människohjälp
54. Ribonukleinsyra
55. Styrelsen för teknisk utveckling
56. Väsbybo, vars namn du finner på sedlar vi ska få
59. Liten skäl
60. Hälsogymnastik
61. Israels första kung
62. Slag i boxning
66. Gehör
67. Liten kort aria

Lodrätt

1. Rockvaktmästare
2. Cederrothprodukt
3. Bör man ha
4. Gillar några att göra
5. Konsertstycke
6. Snabb tonföljd
7. På sin tid världens tenniskung
8. Har roat TV-tittarna
9. Gräs, men även silver
10. Känd barberare
15. Sånt språk finns
20. Legering
21. Loj
27. Kolamärke
28. Morrison, författare
30. Tina
31. Tröja
32. Natrium
35. Testamentsgåva
39. Kemitecken Hf
40. Attack
41. Holland
42. Hosa
45. Volta
47. Bagarverktyg
48. Centrum
51. Art. intelligens
53. Förfång
55. Kaskad
57. Medelhavsstad
58. Geologisk inrättning
59. Har skolat mängen politiker
63. Erbium
64. Rhode Island
65. Kan man visas

Korsord 2 2016

Konstruktör: Lennart Hedlund

Lösningen insändes senast 12 juni till:
Hembygden, Box 40
194 21 Upplands Väsby
Märk kuvertet KORSORD 2 2016

Vinnare Almqvistkorsordet 2016

Lisa Wendelius
Gunilla Kinell
Karin Lagerbergn

(trots felet som insmugit sig på
vågrätt 47)

Lösning till Almqvistkorsordet 2016

Hyr lokal med atmosfär

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runbys LADUGÅRD till konferenser, årsmöten, kurser, minnesstunder och liknande.

Hysesansvarig ska vara lägst 30 år

LADUGÅRDEN är en handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för enklare tillagning av förtäring.

Diskmaskin finns ej.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från Upplands Väsby pendeltågsstation.

Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till pendeltågen och närhet till ladugården. Buss 562 från pendeltågsstationens västra sida med hållplats 150 meter från ladugården.

Uthyrning

Ingegerd Peterson :

e-post: ingegerd.g.peterson@gmail.com

Adressändringar

Det är viktigt att lämna adressändring för att erhålla alla nummer av vårt medlemsblad.

Varje exemplar av medlemsbladet som kommer i retur och får skickas ut ytterligare en gång med rätt adress, belastar föreningen med extra portokostnader, varför vi, som vi tidigare påtalat, inte gör några ytterligare utskick.

Givetvis finns tidningen att hämta på Hembygdsgården till exempel vid de arrangemang som hålls på Hembygdsgården.

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2016 - 2017

Kjerstin Björkman, ordförande
Inger Nyström, vice ordförande
Gun-Britt Welander, kassör
Barbro Fredriksson, sekreterare
Klas Lundkvist, ledamot
Ingegerd Peterson, ledamot
Susanne Bergman, ledamot
Gunilla André, ledamot

Telefon

590 320 82
070 4390748
590 843 19
076 8364338
508 317 12
073 8068404
590 858 84
590 338 34

ERSÄTTARE

Berit Östman
Anders Anagrius
Kjell Ehrnholm
Ulla Ekengren

590 820 46
073 6604192
070 3309787
076 3091532

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Lisa Gustafsson

590 336 42

REVISORER

Ordinarie

Ove Gustafsson
Anita Bergqvist

Ersättare

Anette Ehrnholm
Börje Thörn

VALBEREDNING

Roland Storm, sammankallande
Leif Berglund

070 7292760

———— Besök oss också på: www.hembygd.se/upplands-vasby ————

Box 40, 194 21
Upplands Väsby

Besöksadress
Hagvägen 2/Pukslagargatan

E-post

info.uvhbf@gmail.com

Plusgirokonto

29 81 91-8
Årsavgift (2016)
150 :-